

---

Charles Kalkhoven:  
Met zoveel woorden.  
*Woorden leren*  
*in groep 3 en 4*

---

P. de Maat, M. Kienstra e.a. *Met zoveel woorden. Woorden leren in groep 3 en 4*. Rotterdam, Stichting Partners Training & Innovatie, 1997. *Handleiding groep 3* (357 blz.) en praatplaten. ISBN 90-75074-41-7. f153. *Handleiding groep 4* (437 blz.) en praatplaten. ISBN 90-75074-42-5. f153.

---

Wie weet het? Hoelang is het geleden dat *Nou Jij!* verschenen is, of het *Utrechtse Praatprogramma*? In de lange reeks van NT2-programma's die sinds die pionierstijd van het midden van de jaren zeventig ontwikkeld zijn, kunnen we nu *Met zoveel woorden* plaatsen, een nieuw woordenschatprogramma voor met name allochtone leerlingen in groep 3 en 4 van het basisonderwijs.

Het programma is uitgebracht als coproductie van Het Projectbureau in Rotterdam en het Schooladviescentrum in Utrecht. Deze bundeling van expertise heeft geleid tot een kwalitatief goed en bruikbaar programma dat zijn plaats zal vinden in het taalonderwijs.

De auteurs geven in hun inleiding aan dat het programma nog een experimenteel karakter draagt; niet omdat de lessen niet zijn uitgetest in de klassenpraktijk, maar omdat het op termijn mogelijk deel gaat uitmaken van een geïntegreerde NT1/NT2-methode. Misschien dat dit de reden is dat de lay-out wat sober is gehouden en er geen materiaal in de vorm van (meerkleurige) boeken voor de kinderen ontwikkeld is.

## Doorgaande leerstoflijn

Een methodische lijn van groep 1 tot en met groep 8 kan veel samenhang en continuïteit bieden in het NT2-onderwijs. Dit zal elke onderwijsgevende tot steun zijn en zal, niet in de laatste plaats, een gunstige invloed hebben op de taalvaardigheid van kinderen. Zo'n methodisch continuüm kan best uit verschillende leerstofpakketten zijn samengesteld – dat is in de momentane praktijk ook zo – als er maar een goede onderlinge aansluiting is.

Groep 3 is de zwakke schakel in de huidige NT2-lijn, want welke NT2-methode moet je kinderen, die gestart zijn met *Zitten, staan, lopen* en die *Knoop het in je oren* en *Laat wat van je horen* 'uit hebben', in groep 3 voorleggen? Vanaf groep 4 is er weer een gebalanceerd menu samen te stellen uit *Allemaal Taal* of *Verder met Nederlands* of een additioneel NT2-programma bij de op school gebruikte moedertaalmethode (bijvoorbeeld de *Handleiding NT2* bij *Taalactief* of *Taaljournaal*, het *Taalmaatje* van *Zin in Taal* of *Schateiland* bij *Taal leesland*. Voor kinderen in groep 3 is het aanbod aan NT2-methodes niet groot. *Taaltijd* heeft een afzonderlijke *T2-handleiding*, de klassieker *Van horen en zeggen* is er ook nog, maar daarmee hebben we het wel gehad.

Vaak wordt geopperd dat het aanvankelijk leesonderwijs veel bijdraagt aan woordenschatverrijking en een grotere taalvaardigheid, maar dit moeten we niet overschatten. Juist komt vaak in de tweede helft van het derde leerjaar indringend naar voren dat allochtone leerlingen de techniek van het aanvankelijk leesonderwijs heel aardig onder de knie hebben, maar dat hun woordenschat ontoereikend is om de inhoud van verhaaltjes die ze technisch gezien aankunnen, te begrijpen. Een leesmethode als *Veilig leren lezen* schenkt wel aandacht aan de woordenschat van NT2-leerders, maar hier gaat het vooral om het toegankelijk maken van de methode zelf, van de verhalen en van het woordgebruik daarin, opdat allochtone leerlingen zoveel mogelijk profijt hebben van deze methode. Op zich uitstekend natuurlijk. Maar er is meer nodig; systematische woordenschatuitbreiding zou niet moeten stoppen in groep 3. *Met zoveel woorden* is daarom een zeer



Afbeelding 1: Voorbeeld van een praatplaat over de brandweer.

welkome aanvulling voor het taalonderwijs met name in groep 3.

### Woorden in thema's

*Met zoveel woorden* is een op zichzelf staand programma dat niet verbonden is aan enige andere methode voor groep 3 of 4. Dit geeft voor- en nadelen; van de ene kant hoeft een school die een NT2 programma voor deze leerjaren aan het zoeken is, zich niet gehinderd te voelen door andere (lees- of taal-) methodes die men al heeft; van de andere kant is het denkbaar dat een school die werkt met een taalmethode waarbij een NT2-leergang voorhanden is, niet zal kiezen voor *Met zoveel woorden*.

De methode is thematisch-cursorisch opgebouwd. Per leerjaar zijn er tien thema's, groep 4 heeft dezelfde als groep 3; elk thema heeft ook weer subthema's. De keuze van de thema's is gebaseerd op de gangbare thema's uit taal-, NT2- en wereldoriëntatiemethodes; een greep eruit: 'wonen', 'ziek en gezond', 'boeken', 'de natuur'.

We begrijpen deze keuze en kennen de argumenten om tot deze keuze te komen heel

goed; maar waarom zijn er geen andere thema's opgenomen, bijvoorbeeld thema's die meer liggen in de sfeer van emoties? Mijn ervaring is dat juist kinderen na zo'n twee jaar NT2-onderwijs ver kunnen komen in hun *algemeen dagelijkse taalvaardigheden*, wat hun functioneren op school in veel opzichten gemakkelijker maakt, maar dat zij grote behoefte hebben om hun gevoelens (boosheid, verlies, geluk, teleurstelling, onrechtvaardigheid zijn voorbeelden daarvan) genuanceerd onder woorden te leren brengen. En ook daarmee kan hun functioneren in de groep vergemakkelijkt worden.

1700 woorden biedt *Met zoveel woorden* aan, 800 in groep 3 en 900 in groep 4. De leerlingen moeten deze woorden in ieder geval receptief beheersen. Kinderen die als kleuter een intensief woordenschatprogramma gevolgd hebben kunnen na *Met zoveel woorden* beschikken over een basiswoordenschat van ongeveer 3200 Nederlandse (hoog frequente) woorden, voldoende om aan gesprekken te kunnen deelnemen en eenvoudige teksten te kunnen lezen. Als streefcijfer voor intentioneel woordenschatonderwijs is

dit geen gek aantal (zoveel woorden gaan we doelgericht aanbieden in vier jaar tijd). We moeten ons echter realiseren dat de receptieve woordenschat op achtjarige leeftijd wel groter moet zijn. In *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs* (Appel 1995) wordt bijvoorbeeld gesteld dat allochtone leerlingen gemiddeld ongeveer 2000 woorden per (leer-)jaar zouden moeten leren. Mogelijk is dit gemiddelde scheef verdeeld, dat wil zeggen misschien moeten (en kunnen) leerlingen in de bovenbouw jaarlijks meer woorden bijleren dan in de onderbouw. Maar ook wanneer je de normen van de *Taaltoets Allochtone Kinderen* (Verhoeven & Vermeer 1986) bekijkt, duidt een score van 3200 woorden op de deoltoets Passieve Woordenschat voor een achtjarig Turks kind nog allerminst op een ruim repertoire aan woordkennis.

### De leraar als explicateur

Het programma bestaat naast een set grote praatplaten (zie afbeelding 1) en kopieerbladen uit een handleiding voor de leraar (een klapper per leerjaar). Leerlingmateriaal is er verder niet. De leraar is mede hierdoor de spil van het hele programma. En deze rol is glansrijk te spelen, omdat het hoofdstuk over de woordenschatdidactiek beknopt en vooral helder is uitgewerkt in de handleiding. Een model voor goed woordenschatonderwijs in vier fasen is beschreven, bij elke fase (voorwerken, semantiseren, consolideren, controleren) wordt de didactische essentie verwoord en is te lezen wat dit betekent voor het concrete onderwijsgedrag. Als afsluitende paragraaf van de handleiding is een modelles opgenomen; de beschrijving van een willekeurig gekozen les uit het programma gaat vergezeld van een toelichting vanuit de algemene handleiding: een uitstekende manier om de rol van de leraar concreet duidelijk te maken. Met name worden verschillende manieren om woordbetekenissen aan kinderen uit te leggen (te expliciteren) heel helder beschreven.

Wat springt verder in het oog? Herhaling, een onmiskenbaar belangrijke didactische activiteit in het woordenschatonderwijs, heeft op inventieve wijze een plaats gekregen in de

'woordkaarten' en 'parkeerweken', maar vooral in de korte middagactiviteit die terugkeert op elke dag dat men een les geeft uit *Met zoveel woorden*. 's Middags dient de leraar een kwartier van het rooster in te ruimen voor herhaling van woorden die 's morgens zijn aangeboden. Niet alleen als letterlijke herhaling; de woorden komen in een andere context terug, of in relatie met andere woorden. Door de verdieping van woordbetekenissen die zo ontstaat, zullen kinderen de woorden beter onthouden.

Iets wat de bruikbaarheid van *Met zoveel woorden* niet ten goede komt, is het ontbreken van toetsen. Bij de controlefase geven de auteurs handreikingen voor de leraar om zelf toetsen samen te stellen; in de methode zijn geen toetsen opgenomen. De rationale hiërarchie ontbreekt echter. Is het een tekort aan tijd en financiële middelen in de ontwikkelingsfase? Hangt dit samen met het experimentele karakter? Was het ondoenlijk om verantwoorde toetsen te construeren? Wil men het maken van toetsen het vakmanschap van de leraar niet ontnemen? Hoe dan ook, alle gevaar bestaat dat in de praktijk van alledag, de leraar de controlefase te vluchtig zal doorlopen.

Een ander punt is dat als werkvorm vooral voor de klassikale kring is gekozen. De kinderen zien de leraar dan goed, het geeft mogelijkheden voor onderlinge interactie en het uitspelen van situaties is zo het best zichtbaar. Een kringopstelling komt inderdaad tegemoet aan deze argumenten; wat ik mis is het werken in een kleinere taalkring die in het licht van NT2-onderwijs steeds vaker gepropageerd wordt (Janssen-Vos 1997).

Wat tenslotte heel aardig is en wat je nog maar weinig tegenkomt in NT2-programma's voor deze leeftijdsgroep, is de aandacht voor leerstrategieën. Er wordt in *Met zoveel woorden* een eerste begin gemaakt met kinderen te leren om zelf woordbetekenissen af te leiden, bijvoorbeeld: welk woord hoor je in neus-gat?

### Taalbeleid

Werken met *Met zoveel woorden* moet ingeroosterd worden. In groep 3 is per week ongeveer 2 uur en 3 kwartier nodig en in groep 4 kan dit uitlopen naar meer dan 3 uur. Navraag bij leraren van groep 3 bevestigen

mijn vermoeden: het programma van groep 3 zit al zo vol!

Dit heeft consequenties voor de implementatie. Scholen die veel woordenschatonderwijs willen geven, zullen die tijd ergens anders moeten weghalen, staat in de handleiding. Dat spreekt voor zich, het is echter een moeilijke keuze voor een individuele leraar van groep 3 of 4. Of het inroosterprobleem opgelost wordt, mag niet afhangen van puur persoonlijke gedrevenheid of ervaren noodzaak om te gaan werken met een NT2-programma. De invoering moet een keuze zijn van het hele schoolteam. Verder wordt er een lans gebroken voor een werkgroep op school, bestaande uit leraren die met *Met zoveel woorden* werken, die elkaar ondersteunen bij de invoering. Ook hier is niets op tegen, maar ook hieraan zal een teambesluit ten grondslag moeten liggen.

Met andere woorden: het zal duidelijk zijn dat de keuze voor een programma als *Met zoveel woorden* ingebed moet zijn in een taalbeleid dat van de hele school is. Gezamenlijk moet een schoolteam met een externe begeleider of onder leiding van een interne NT2-coördinator, vanuit een visie op wat goed taalonderwijs voor de schoolpopulatie moet zijn, keuzes maken en tot een beleid komen waarin *Met zoveel woorden* én andere NT2-programma's passen.

## Tenslotte

*Met zoveel woorden* is bedoeld voor scholen in Onderwijsvoorrangsgebieden, voor kinderen met een geringe Nederlandse woordenschat. Tussen de regels door lees ik dat er vooral gedacht wordt aan scholen met veel (allochtone of autochtone) kinderen die een te kleine woordenschat hebben. Ik ben benieuwd of er ook op scholen die relatief weinig van deze doelgroepeleringen tellen, goed te werken is met het programma en vooral ook, welke aanpassingen in organisatie dan nodig zijn. De Onderwijsvoorrangsgebieden als zodanig verdwijnen, het Gemeentelijk Onderwijsachterstandenbeleid (waarom weer 'achterstand' en geen 'voorrang'?) komt hiervoor in de plaats: steeds meer scholen die geen ovg-school waren gaan zich richten op taalbeleid. *Met zoveel woorden* lijkt mij ook voor

deze scholen, ingebed in een taalbeleid, zeer de moeite waard. En het wachten is natuurlijk op de aangekondigde geïntegreerde NT1/NT2 methode.

*Met zoveel woorden*, het is gezegd.

## Literatuur

- Akker, J. van den e.a., *Programma voor het leren spreken van het Nederlands door jonge buitenlandse kinderen*. (zgn. *Utrechtse Praatprogramma*). Utrecht, Schooladviescentrum, 1976.
- Appel, R. (red.), *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs*. Amsterdam, Meulenhoff Educatief, 1995.
- Berlijn, G.C. e.a., *Nou jij!*; audiovisuele taalmethode voor kinderen die geen of weinig Nederlands spreken. Purmerend, Muusses, 1971.
- Boers, M. e.a., *Laat wat van je horen*. Rotterdam, Het Projectbureau, 1994.
- Bouwmeester, M. e.a., *Verder met Nederlands*. Rotterdam, St. Samen Wonen Samen Leven, 1987.
- Braat, R. e.a., *Taalactief*. 's-Hertogenbosch, Malmberg, 1994.
- Franssen, H. e.a., *Taaljournaal*. 's-Hertogenbosch, Malmberg, 1993.
- Grijp, Y. van de e.a., *Zitten, staan, lopen*. Een startprogramma Nederlands voor anderstalige kleuters. Rotterdam, St. Samen Wonen Samen Leven, 1991.
- Janssen-Vos, F., *Basisontwikkeling in de onderbouw*. Assen, Van Gorcum, 1997.
- Kleef, M. van, *Knoop het in je oren*. Rotterdam, Het Projectbureau, 1994.
- Projectafdeling Culturele Minderheden Rotterdamse S.A.D., *Allemaal Taal*. Tilburg, Zwijssen, 1986.
- Kouwenberg, B. e.a., *Zin in Taal*. Tilburg, Zwijssen, 1996.
- Mommers, C. e.a., *Veilig leren lezen (Maan-roosvis versie)*. Tilburg, Zwijssen, 1991.
- Oudkerk Pool, T. e.a., *Taaltijd*. Groningen, Wolters-Noordhoff, 1994.
- Verhoeven, L. & A. Vermeer, *Taaltoets Allochtone Kinderen*. Tilburg, Zwijssen 1986.
- Werff, G. van der e.a., *Taal leesland*. Baarn, Bekadidact, 1995.
- Werkgroep Nederlands voor anderstaligen, *Van horen en zeggen*. Groningen, Wolters-Noordhoff, 1983.